

Türkiye’de İlahiyat Eğitiminin Zihniyeti Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım

Muammer İSKENDEROĞLU*

Critical Evaluation of the Philosophy of Theology Education in Turkey

Abstract: Since the establishment of the universities, Theology Faculty is has been one of the founding faculties of famous universities of the world. This article first examines the role of theology education in the structure of higher education. For this purpose, it briefly examines first the historical development of theology education in the Western universities and its current status. Then, it overviews the historical development of the higher religious education in Islamic/Turkish history. This will help the reader to understand the current situation of theological education in Turkey. The article then answers to the following questions: Is theology faculty in Turkey an institution that teaches and does research on religion in general and Islam in particular on a highest level? Is it possible to find in this faculty researches on world religions that are conducted on the basis of international academic standards. Are students able to learn basic knowledge on the world religions in a correct way. Does the program of this faculty prepare students to their professional life? The author claims that theology education in Turkey is not in a promising situation and needs to be raised to the international academic standards.

Keywords: İslam, Theology Education, Turkey, Higher Education, University

Anahtar Kelimeler: İslam, İlahiyat Eğitimi, Türkiye, Yüksek Öğretim, Üniversite

İktibas / Citation: Muammer İskenderoğlu, “Türkiye’de İlahiyat Eğitiminin Zihniyeti Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Usûl*, 18 (2012/2), 141 - 154.

Giriş

Bu makalemizde önce üniversite eğitimi içerisinde ilahiyat eğitiminin tarihsel yeri ile ilgili bazı hatırlatmalar yapacağız. Bu bağlamda Batı’da üniversitenin temel birimlerinden biri olarak İlahiyat Fakültesi’nin tarihsel gelişimi ve bugünkü konumu ile ilgili değerlendirmelerimizi sunacağız. Bunun ardından eğitim tarihimizde yüksek din eğitimi ile ilgili bazı hatırlatmalar yapacağız. Bu hatırlatmalar günümüz Türkiye’sindeki ilahiyat

---

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

eğitiminin zihniyetini anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu girişten sonra öncelikle Türkiye'deki İlahiyat Fakülteleri'nin akademik zihniyetini sorgulayacağız. Bu bağlamda şu sorulara cevap arayacağız: Türkiye'deki İlahiyat Fakülteleri dinin, özel olarak da İslam'ın en üst seviyede araştırıldığı ve öğretiminin yapıldığı kurumlar mıdır? Türkiye'deki İlahiyat Fakülteleri'nde dünyanın belli başlı dinleri hakkında bütün dünyaya hitap eder seviyede araştırmalar yapılmakta mıdır? Bu fakültelerde öğrenim gören bir öğrenci dünyanın belli başlı dinleri hakkında en temel bilgileri doğru bir şekilde öğrenebilmekte midir? Son olarak bu fakültelerin programı öğrenciyi mesleki hayata ne kadar hazırlamaktadır?

Din eğitiminin tarihi, dinlerin tarihi kadar eskidir. Burada bu tarihin detaylarına girmek yerine, günümüz din eğitimi zihniyetini de belirleyen birkaç noktaya değinerek günümüze gelmek istiyoruz. Öncelikle üniversite kavramının ortaya çıktığı Batı geleneği ile başlamak istiyoruz. Bilindiği gibi bugünkü üniversite yapılanması 11. asra kadar geri götürülebilir. Bu kurumların Yunan geleneğinin Akademi'sinin ve Lise'sinin ve bu miras üzerine kurulan katedral okullarının mirası üzerine kurulduğunu hatırlatmakta fayda vardır. İlahiyat Fakültesi, edebiyat, hukuk ve tıp gibi farklı disiplinlerin aynı çatı altında en yüksek seviyede eğitim ve öğretiminin verildiği ve bu disiplinler üzerine araştırmaların yapıldığı kurum olarak üniversitenin ortaya çıktığı ilk günden itibaren, bu kurumun en önemli birimi olagelmıştır.¹ Ortaçağ'ın en eski ve en meşhur üniversitelerinden biri olan Paris Üniversitesi'nin en önemli fakültesi İlahiyat Fakültesi idi. Katolik ilahiyatının en üst seviyede eğitiminin verildiği bu fakültenin Büyük Albert ve Thomas Aquinas gibi meşhur düşünürleri sadece Yunan felsefi geleneğini ve Katolik geleneğini iyi bilen ilim adamları değil, İslam geleneğini de çok iyi bilen ilim adamları idi.² Burada bir parantez açıp şu soruyu soralım:

¹ Detaylı bilgi için bkz. Alan B. Cobban, *The Medieval Universities, Their Developments and Organisation*, London: Methuen & Co. Ltd, 1975; George Makdisi, *Ortaçağ'da Yüksek Öğretim: İslam Dünyası ve Hıristiyan Batı*, çev. A. H. Çavuşoğlu-H. T. Başoğlu, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004.

² İslam düşüncesinin bu düşünürler üzerindeki etkisi için bkz. Bekir Karlığa, *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2004; Muam-

Acaba aynı dönemde İslam dünyasında bu düşünürlerin İslam geleneği bilgisi seviyesinde Hıristiyan geleneği bilgisine sahip Müslüman ilim adamı örneği bulmak mümkün müdür? Günümüz Avrupa’sının en köklü üniversiteleri ilahiyat eğitiminin de asırlardır en üst seviyede verildiği kurumlar olarak şöhret bulmuştur. Kurulduğu dönemlerde belli bir dinin öğretimini vermeyi amaçlayan İlahiyat Fakültesi, zamanla değişen dünyaya da ayak uydurarak belli başlı dünya dinlerinin en yüksek seviyede öğretimini verildiği ve bu dinler üzerine araştırmaların yapıldığı kurumlara dönüşmüştür. Buna tipik bir örnek kuruluşu tarihi 1432 olan Leuven Katolik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’dir. Kurulduğu günden itibaren Katolik ilahiyatının öğretildiği en köklü kurumlardan biri olan fakülte, süreç içinde, özellikle de 20. asrın getirdiği değişimle eğitim ve araştırma programına diğer dinleri de dahil etmiş ve bu değişim 2011 yılında fakültenin isminin *Theology and Religious Studies* olarak değiştirilmesiyle de açıkça vurgulanmıştır.³ Şeklen de olsa, benzer bir değişikliğin İran’da da yapıldığı ve bazı üniversitelerde İlahiyat Fakültesi’nin adının *Danışgede-i İlahiyat ve Edyan*⁴ olarak değiştirildiği bir dönemde, Türkiye’de tam tersi bir istikamette *İslami İlimler Fakültesi* ismine dönüş, Türkiye’deki yüksek din eğitiminin gidişatı ile ilgili yeterli ipucu veriyor kanaatindeyiz. Süreç içerisinde Avrupa’nın İlahiyat Fakülteleri’nde değişik dünya dinleri üzerine üretilen bilgi bütün dünyaya kaynaklık eder hale gelmiştir. Özeldir İslam ile ilgili öğretim ve araştırmalar ise İlahiyat Fakülteleri dışında da *Islamic Studies* ve benzeri bölümlerde yoğun bir şekilde gerçekleştirilmeye başlanmış ve bu merkezler İslam dünyasına da örnek teşkil eder hal almışlardır.⁵

İslam geleneğinde ilim anlayışının ve araştırma ruhunun ortaya çıkmasında hiç şüphesiz Abbasiler döneminde ağırlıklı olarak Yunan düşüncesi

---

mer İskenderoğlu, *Bonaventura’da Din Felsefe İlişkisi*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2008, s. 27-31.

³ Detaylı bilgi için bkz. <http://theo.kuleuven.be/en/general/information/history>

⁴ <http://www.sbu.ac.ir/Cols/ELAHYAT/Pages/default.aspx>

⁵ Batı’da İslam eğitimi ve araştırmaları ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Paul Morris ve diğerleri (ed.), *The Teaching and Study of Islam in Western Universities*, New York: Routledge, 2014.

geleneğinden yapılan çevirilerin büyük rolü olmuştur.⁶ Dış kültürlerin mirasından yararlanan İslam düşünürleri süreç içerisinde değişik ilim dallarında yüksek seviyede bilgi üretmeyi başarmışlardır. İslam dünyasında bu temel üzerine kurulan sistematik eğitimin yapılması da 10. ve 11. asra dayanır. Şii ve Sünnî ayrışmanın belirgin hal almaya başladığı bu dönemde, Şii Fatımilerin kurduğu medreselere karşı Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün öncülüğünde kurulan Nizamiye Medreseleri, İslam'ın bu iki farklı geleneğinin günümüze kadar devam eden eğitim anlayışı üzerinde belirleyici rol oynamıştır.⁷ Ne garip bir çelişkidir ki, bilginin kaynağının Masum İmam olduğu vurgusu yapan Şii İslam geleneği, süreç içerisinde önce Mutezile ekolünün temsil ettiği akli teolojiyi içselleştirmiş, bununla da yetinmeyip ardından da Meşşailik ve benzeri ekollerin temsil ettiği Yunan tarzı felsefeyi içselleştirmiş ve zengin bir gelenek oluşturmuşken, doğası gereği buna daha uygun olan Sünnî İslam geleneği tam tersi bir yaklaşım benimsemiştir. Bu noktada, Nizamiye Medresesi'nde yetişip sonra da orada hocalık yapan ve bu çarpık yaklaşımın sembol ismi olan Gazâlî'nin ilim anlayışını kısaca hatırlamamız gerekiyor: İlimleri şer'î ilimler ve şer'î olmayan ilimler⁸, diğer bir deyişle dini ve dini olmayan ilimler diye ayıran Gazâlî, dini olmayan diye nitelediği ve zaten eğitim sisteminde yeterince yer bulamayan bu ilimlerin adeta eğitim sisteminden daha da geri plana itilmesinin öncülüğünü yapmıştır. Buna ilaveten, hakikat araştırmacılarına yönelik değerlendirmelerinde bu farklı geleneklere mensup Müslüman düşünürlerin bazı görüşlerini bidat, bazı görüşlerini ise küfür olarak nitelendirmesi,⁹

⁶ Bu büyük çeviri hareketi ile ilgili bkz. Mustafa Demirci, *Beytü'l-Hikme: Kuruluşu, İşleyişi ve Etkileri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1996; Dimitri Gutas, *Yunanca Düşünce Arapça Kültür*, çev., Lütfü Şimşek, İstanbul: Kitap Yayınları, 2003.

⁷ Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Ocak, *Nizamiye Medreseleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya: İÜSBE, 1983; Kenan Yakuboğlu, *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: MÜSBE, 1996, s. 5-25.

⁸ Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1989, c. 1, s. 48.

⁹ Gazâlî, *el-Munkız nine'd-Dalâl*, *Mecmûatu Resâili'l-İmâm Gazâlî* içinde; Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994; *Filozofların Tutarsızlığı: Tehâfut el-Felâsife*, Edisyon ve Türkçe çev. Mahmut Kaya & Hüseyin Sarıoğlu, İstanbul: Klasik Yayınları, 2005, s. 225.

Sünnî dünyada adeta aklın kullanılması, araştırma yapılması, düşünme ve yeni fikirler üretilmesinin önünde Demokles’in kılıcı işlevi görmüştür.

İşte Osmanlılar, Selçuklular’dan bu ilim zihniyetini devralmıştır. Osmanlı dönemi medrese sistemi içerisinde Gazâlî’nin ilimler tasnifi belirleyici bir yere sahiptir. Medreselerde belli bir hiyerarşik yapı içerisinde ağırlıklı olarak din ilimleri öğretilmiştir. Bu kurumlardaki öğretim de Avrupa’daki ilahiyat öğretimi gibi belli bir dinin, hatta belli bir mezhebin, yani Sünnî İslam’ın öğretimi şeklinde başlamıştır. Bu öğretim sisteminde akli ilimlere yeterince önem verildiğini söylemek güçtür.¹⁰ Akli ilimlere ilginin arttığı söylenen Fatih döneminde bile, akli ilimlere ilgi gösterdiği söylenen Hocazâde, Gazâlî’nin yolundan giderek nasıl bir ilim anlayışının temsilcisi olduğunun işaretini vermiştir.¹¹ Başlangıçta akli ilimlere gösterilen bu göstermelik ilgi, Kâtip Çelebi’nin ifadelerine göre, Kanuni dönemi sonrasında ‘felsefiyat’ olarak görülen eserlerin okutulmasının programdan çıkarılması ile hepten ortadan kalkmıştır.¹² Artık sadece dini ilimlerle meşgul olacak medrese talebeleri yaşadıkları dönemin idrakine gerçek İslam’ı sunacaklardı. Ama dini ilimlerde en değerli eserleri de küfür veya bidat ithamına maruz kalan ilim adamları vermişti. Medrese geleneğinde bu açmaza bulunan çözüm, mesela Tefsir ilminde en değerli eseri yazan Mutezili âlim Zamahşerî’nin *Keşşâf*’ını sansürleyerek okutmaktı. Osmanlı medreselerinde *Keşşâf* yerine, ağırlıklı olarak onun Mutezili fikirlerinin sansürlenmesi amacıyla Neseî ve Beyzâvî gibi müfessirler tarafından yazılmış büyük oranda intihal ürünü tefsirlerin okutulduğu söylenebilir.¹³ Özetle ifade etmek gerekirse, 16. asır sonrasında artık Osmanlı medrese geleneği dar bir İslam anlayışını benimseyip, bunun neticesinde fikri ve fıkhi yorum zenginliğine kapılarını kapatmıştır. Bu medreselerde belli ders kitapları, konular üzerinde derinlemesine düşünülüp tartışma yapılmadan ezberci bir yöntemle okutulmuştur. Dönemin Avrupa’sındaki yeni gelişmeleri

¹⁰ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997, 1. Cilt: riyazi ilimler, 2. cilt: tabii ilimler.

¹¹ Hocazâde Bursevî, *Tehâfut –el-Felâsife*, Mısır: el-Matba‘atü’l-İlâmiyye, 1302, s. 3.

¹² Kâtip Çelebi, *Mizânü’l-Hakk fi İhtiyâri’l-Ehakk*, çev. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2007, s. 21.

¹³ Kenan Yakuboğlu, *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi*, s. 63.

takip etmeyen kendi içine kapanmış medrese uleması ne kendilerini yenileyebilmiş, ne de medreselerin programlarını güncelleyerek yaşadıkları asra ayak uydurabilmişlerdir.

Avrupa'nın dünya gücü olarak ortaya çıkmaya başladığı modern dönemlerde, değişen şartlar neticesinde Avrupa'nın ilahiyat öğretiminin belli bir dinin öğretiminden, bütün dünya dinlerinin öğretimine yönelik açılımlarını zamanında başaramayan Osmanlı medreseleri, süreç içinde öğrettikleri mezhep içindeki canlılığı da sağlayamamışlardır. Osmanlı'nın son döneminde yüksek ğretimi yeniden düzenleme çalışmalarından İlahiyat ğretimi de nasibini almıştır. Artık gününün dünya standartlarına uygun bir ilahiyat ğretimi verme misyonu ile faaliyete başlayan Darlfnn İlahiyat Fakltesi¹⁴ yeni kurulan Cumhuriyet'in din politikalarının kurbanı olmuştur. Cumhuriyet dönemi niversitesi başlangıçta, dünyadaki örneklerin aksine niversitenin en önemli birimi olan İlahiyat Fakültesi'ni dışlamış, ardından da gecikmeli olarak açılan İlahiyat Fakültesi'ni ideolojinin kurbanı yapmıştır. Hiç şüphesiz ideolojinin kurbanı olan sadece İlahiyat Fakültesi değildir, ama en ağır bedeli deyenin İlahiyat Fakültesi olduğunda şüphe yoktur.

Bugün Türkiye'de hemen her niversiteye bağlı, en eskisi yarım asrı aşan, yirmi kadarı çeyrek asırlık ömre sahip, diğerleri de yeni kurulmuş yüksek din ğretim kurumları mevcuttur. Resmi kayıtlara bakılırsa, son dönemlerde bir taraftan İlahiyat Fakültesi içerisinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ğretmenliği, Yaygın Din ğretimi ve Uygulamaları, İngilizce İlahiyat, Uluslararası İlahiyat ve Dünya Dinleri gibi bölümler, diğer taraftan da, sanki bu kurumlarda öğretilen İslam ve İslam denen ilimler değilmiş gibi, İslami İlimler Fakültesi gibi yeni yapılanmalarla Türkiye'de yüksek din ğretiminde şimdilik görünürde de olsa bir çeşitliliğe gidilmiştir. şimdi din öğretiminin yukarıdaki tarihsel serüvenini de göz önünde bu-

¹⁴ Darlfnn İlahiyat Fakültesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Hamit Er, "Darlfnn İlahiyat Fakültesi ve Dergisi Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 16 (2005), s. 69-74; Tahsin zcen ve diğerleri, Darlfnn İlahiyat Sempozyumu 18-19 Kasım 2009 Tebliğleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2010.

lundurarak, öncelikle Türkiye’deki bu fakültelerinin akademik zihniyetini sorgulayalım. Türkiye’deki İlahiyat Fakülteleri dinin en üst seviyede araştırıldığı ve öğretiminin yapıldığı kurumlar mıdır?

Hiç şüphesiz ilk ve ortaöğretim kurumlarının kendilerinden beklenen seviyede öğretim veremediği bir ülkede, yüksek öğretim kurumlarının yüksek seviyede öğretim verildiği kurumlar olması beklenemez. Din öğretimi de bu çarpık sistemin bir parçasıdır. Dolayısıyla burada önce olması gerekenden bahsedip, sonra da fiilen var olanı tasvir etmemiz gerekir. İlahiyat Fakültesi din üzerine en yüksek seviyede araştırmaların yapıldığı ve dinin en yüksek seviyede öğretiminin verildiği kurum olmalıdır. Belli bir dinin takipçilerinin baskın olduğu toplumlarda İlahiyat Fakültesi’nin de bu dini merkeze alan araştırmalara ve öğretime yoğunlaşması makul karşılanabilir. Bugün dünyanın birçok ülkesindeki İlahiyat Fakülteleri belli bir dini merkeze almaya devam etmektedir. Fakat toplumun dinsel tercihinin çeşitlendiği ülkelerde, İlahiyat fakülteleri de bu çeşitliliği yansıtır bir açılım yapmışlardır. Bu bağlamda Türkiye’de İlahiyat Fakültelerinin İslam dinini merkeze alan araştırmalara ve İslam’ın öğretimine yoğunlaşması kabul edilebilir bir durumdur. Burada sorulması gereken soru şudur: Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri hangi zihniyetle İslam’ı araştırmakta ve öğretmektedir? İlahiyat Fakültesi’ndeki öğretim üyesi İslam’ı en üst seviyede araştırabilecek ve öğretebilecek bir zihin yapısına sahip midir?

Denebilir ki, günümüz Türkiye’sinin İlahiyat Fakülteleri yukarıda ana hatlarıyla tasvir ettiğimiz Osmanlı medreselerinin çarpık zihniyetini devralmış, bir de buna Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki kopukluktan kaynaklanan yeni çarpıklıklar eklenmiştir. Bugün İlahiyat Fakülteleri’nden beklenen bütün farklı eğilimleriyle, bütün farklı yorumlarıyla İslam’ın en yüksek seviyede araştırılması ve öğretiminin yapılmasıdır. Fakat acı bir gerçektir ki, İslam ile ilgili böyle kuşatıcı bir araştırma ve eğitimi ne Türkiye’de ne de diğer İslam ülkelerinde bulmak mümkündür. Batı’nın bazı yüksek öğretim kurumları böyle bir yaklaşıma talip olmalarına rağmen, İslam dünyasının kurumlarında hala böyle bir eğilimin işaretine rastlamak mümkün değildir. Günümüz İslam dünyasında İlahiyat Fakülteleri aşırı bir mezhep taassubunun temsilcisi olmayı tercih etmişler, benimsedikleri dar İslam anlayışının

propaganda merkezleri olarak faaliyet göstermeyi kendilerine misyon edinmişlerdir. Atalarının hakikati bulduğuna, yapılması gereken tek şeyin bu hakikatin aktarılması olduğuna inanan İlahiyat Fakültesi mensubundan, neyin araştırmasını yapması, hangi konu üzerinde zihin yorması, hangi konuda yeni fikirler üretmesi beklenebilir? Bu zihin yapısına sahip bir öğretim üyesi, isminin önünde akademik unvanlar taşısa bile akademisyen sayılabilir mi? Türkiye’de İlahiyat Fakültesi mensuplarının akademisyen olma, din hakkında en yüksek seviyede çalışmalar yapma ve yayınlama diye bir vizyonu var mıdır? Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri, adeta akademik liyakatin devre dışı bırakıldığı bir sistemle koltuk işgal eden, ilmi olmayan yöntemlerle akademik unvan alan sonra da akademik unvanları tamamlayınca ilimle olan arızî ilgisini de terk edip kendisine başka kürsüler arayan, bulamadığında da mecburi emeklilik yaşına varıncaya kadar akademisyen rolü oynamaya devam eden öğretim üyeleri ile doludur. Bu zihniyet mensupları, İslam’ın her yönü ile ilgili kendilerinin yapmadıkları akademik çalışmaları yapan ilim insanlarına da Oryantalist damgası vurup, adeta onlara küfretmekle kendilerini topluma en iyi Müslüman âlim modeli olarak sunmaktadırlar.

Türkiye’deki İlahiyat Fakülteleri’nde dünyanın belli başlı dinleri hakkında bütün dünyaya hitap eder seviyede araştırmalar yapılmakta mıdır? Yukarıda söylediklerimle bağlantılı olarak, bu soruya önce kısaca şu cevabı vermek mümkündür: Kendi dini geleneği ile ilgili dahi bütün dünyaya hitap eder seviyede çalışmalar sunamayan bir camiadan, diğer dünya dinleri ile ilgili yüksek seviyede çalışmalar beklemek hayalperestlik değil midir? İslam toplumları ve özelde bu toplumlara asırlarca önderlik eden Türk toplumunun ilmiye mensuplarının sağlıklı bir ilim anlayışı olsaydı ve bu toplumda ilme değer verilmiş olsaydı, bugün biz Oryantalizm’i değil, başkaları Oksidentalizm’i tartışıyor olurdu. Dünyaya hükmeden Osmanlı’nın medrese uleması, bu toplumların dinine ilgi gösterip araştırma gereği duymadı. Bugün dünya siyasetinde ismi geçmeyen birçok ülkenin İlahiyat Fakülteleri dünyanın belli başlı dinleri ile ilgili merkezler kurmakta ve üst seviyede araştırmalar yapmaktadırlar. Dünyanın yükselen güçlerinden biri olduğu iddiasındaki Türkiye’nin İlahiyat Fakülteleri dünyadaki bu gidişat karşısında ne yapmaktadırlar? Bir cümle ile ifade etmek gerekirse, yapılan

Batı dünyasının veya Doğu dünyasının, hatta yaşadığımız toprakların eski sakinlerinin dinlerini bile Batılı ilim insanlarının ürettikleri çalışmalardan öğrenmek ve öğretmekten başka bir şey değildir. Bu öğretme faaliyeti dahi o dinleri doğru bir şekilde tanıtmak ve İslam ve diğer dinler arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktan ziyade, o dinlerin nasıl sapık dinler olduğunu rasyonel temele dayanmayan sözde kesin delillerle ispatlama iddiasından ibarettir. Muhammed Hamidullah, yarım asır kadar önce yayımlanmış bir yazısında,¹⁵ diğer dinlerle ilgili literatürün yetersizliğinden bahsederek, bu fakültelerde diğer dinlerin o dinlere mensup kişiler getirilerek her bir dinin bizzat kendi din mensubu tarafından öğretilmesi gerektiğini dile getirmesinin ardından bunca zaman geçtikten sonra, bugün gelinen noktaya baktığımızda, ne literatür konusunda ne de her dini o din mensubunun öğretmesi hususunda bir adım ileri gidip bu hususta bir iyileştirme yaptığımızı söylemek mümkündür.

Şimdi, dünyaya kapalı, kendi mensubu olduğu dinin zenginliklerini küfür ve bidat ithamları ile dışlayıp adeta kendini cehalet karanlığına gömmüş bir öğretim elemanı, yeni bir şeyler öğrenmek, düşünmek ve yeni ufuklara yelken açmak için üniversiteye gelmiş ilim talibine ne verebilir? Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri’nde öğrenim gören bir öğrenci dünyanın belli başlı dinleri hakkında en temel bilgileri doğru bir şekilde öğrenebilmekte midir? Hindular’ın ineğe taptığını, Zerdüştlere ateşe taptığını, Yahudilerin Üzeyir’i Allah’ın oğlu olarak gördüğünü, Hıristiyanlar’ın üç ilaha inandıklarını söyleyen İlahiyat Fakültesi öğrencisinin bilgi seviyesi hakkında ilave bir şey söylemeye gerek var mıdır? Bu soru bir tarafa, Türkiye’deki İlahiyat Fakülteleri’nde öğrenim gören bir öğrenci, İslam geleneği içerisindeki farklı eğilimleri sağlıklı bir şekilde öğrenip, bu farklı eğilimlerden kendini tatmin eden bir tercih yapma ve kendi yolunu çizme imkanı bulabilmekte midir? Lisan seviyesi bir tarafa, yüksek lisans ve doktora seviyesinde güya araştırma yapan bir araştırmacı, bulgularını veya fikri tercihlerini, kendilerini doğru İslam’ın bekçisi rolünde gören ‘danışmanlar veya jüri üyeleri ne der?’ kaygısı taşımadan yazabilmekte midirler?

---

¹⁵ Muhammed Hamidullah, ” İslami Araştırma Yapacak Modern Bir Fakülte Nasıl Olmalıdır?”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1 (1975), s. 12.

Bizim bu yazımızdaki temel iddiamız şudur: Türkiye’de din öğretimi giderek daha da ilkelleşen dar bir anlayışa bürünmektedir. Bu bağlamda öğretimin ilk aşamasından itibaren verilmeye başlanan bu anlayış, üniversite seviyesinde de aynen tekrarlanmaktadır. Bunun neticesi olarak İlahiyat Fakültesinde verilen öğretim, en yüksek seviyede din öğretimi ve dinin araştırılması olmaktan ziyade başlangıç seviyesinde, diğer bir deyişle Kur’an Kursu seviyesinde, bir öğretim olmaktadır. İlahiyat Fakülteleri akademik zihniyetten uzak öğretim elemanları sayesinde, bu kurumları tercih eden zeki ve çalışkan üniversite öğrencisinin adeta bütün yeteneklerini körelten kurumlar işlevi görmektedir. Atalardan devralınan doğru İslam’ın, niçin doğru olduğunun açıklanmasına dahi ihtiyaç duyulmadan aktarıldığı ve öğrenciden de bu aktarılanları sorgulamadan dogma olarak kabul etmesi istendiği, buna ilave olarak İslam’ın farklı düşünce okullarının ürettiği diğer yorumların da küfür ve bidat ithamıyla sunulduğu, ardından da bu sunulanların körü körüne ezberletilip geçilmesine dayalı bir öğretim sistemi, yüksek seviyede bir öğretim sistemi olabilir mi? Batı’da İlahiyat Fakültesi’ne giriş sınavında öğrenciye sorulan sorular ve Türkiye’de İlahiyat Fakültesi’nden mezun olmak üzere olan öğrenciye sorulan sorular kıyaslaması örneği üzerinden ile ne demek istediğimize açıklık kazandıralım:

University of Cambridge, İslamiyat (1999):

1. Aşağıdaki surelerden birini tercüme ederek yorumlayınız?
2. Aşağıdaki hadislerden üçünü çevirerek yorumlayınız?
3. Kur’an ve Peygamberin hayatından örneklerle atıfla İslam’da kadının statüsünü tartışınız?
4. Şariat’ın icma, kıyas ve diğer kaynakları arasındaki ilişkileri tartışınız? (Sünni Müslüman için)
5. Müslüman hangi durumlarda namaz ve orucu tehirlenir? Orucun Müslüman’ın hayatındaki önemini tartışınız?

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2012)

1. ‘...’ ayetin en isabetli çevirisi hangisidir?

2. ‘...’ ayetteki altı çizili kelimenin en uygun meali aşağıdakilerden hangisidir?
3. Aşağıdakilerden hangisi İslam’da felsefi ahlakın konuları arasındadır?
4. Hz. Meryem’in “tanrı doğuran kadın/teotokos” olarak kabul edildiği konsil, toplanma tarihi ve bu konsilde afroz edilen kilise babası aşağıdakilerden hangisidir?
5. Aşağıdakilerden hangisi cehennem isimlerinden değildir?
6. Aşağıdaki isimlerden hangisi tarikatlar dönemi mutasavvıflarından biri değildir?
7. Riba ile ilgili aşağıdaki hükümlerden hangisi doğrudur?
8. Güzellik konusunu abartılı bir şekilde ele alan *Tercümanu’l-eşvak* adlı eser aşağıdakilerden hangisine aittir?

Görüldüğü gibi, Batı üniversitelerinde, üniversiteye giriş sınavında dahi yazılı sınav yapılıp bu sınavda yoruma dayalı sorular sorulurken, Türkiye’de öğretim hayatı boyunca test sorusu çözmeye mahkûm edilen öğrenci üniversiteye geldiğinde dahi bu yönteme mahkûm edilmekte ve neticede adeta öğrencinin yazı yazma ve yorumlama yeteneği yok edilmektedir. Yukarıdaki iki tür soru örnekleri kıyaslandığında, Türkiye’de İlahiyat öğretiminin hangi seviyede olduğunu başka bir söze ihtiyaç bırakmadan ortaya koymaktadır. Üniversite öğrenimi boyunca düşünmesi, düşündüğünü yazı ile ifade etmesi unutturulan, sonra da mezun edilen bu öğrenciden, şayet yüksek lisans veya doktora gelirse, nasıl bir akademik çalışma beklenebilir; öğretmen olup bir okulda görev alırsa nasıl bir öğretmen olması beklenebilir; bir cami kürsüsüne vaaza çıkarsa nasıl bir vaaz vermesi beklenebilir?

Küreselleşen dünyamızda dünyadaki örnekler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’deki İlahiyat öğretiminin dünya standartlarından çok uzaklarda olduğunu söylemek kehanetlik değildir. Türkiye’de gerçek anlamda İlahiyat Fakültesinden, ilahiyat öğretimi ve din üzerinde yapılan yüksek seviyeli araştırmalardan bahsedilecekse, öncelikle yapılması gere-

ken, yukarıda tasvire çalıştığımız çarpık ilim zihniyetini değiştirmek, ardından da yeni ilim anlayışı temelinde sağlıklı bir öğretim programı düzenlemektir. Türkiye’de İlahiyat eğitimi ve müfredatı ile ilgili tartışmalar yapılmakla birlikte¹⁶ bu tartışmalar daha ziyade programda hangi derslerin okutulduğu, hangilerinin daha çok okutulması gerektiği ve hangilerinin programdan çıkarılması gerektiği gibi şekilsel tartışmalar seviyesinde kalmaktadır. Bize göre asıl tartışılması gereken bu derslerin hangi bakış açısı ile okutulması gerektiği olmalıdır.

Sonuç olarak, yukarıda tartıştığımız zihniyet sorunu bağlamında İlahiyat eğitimi üzerinde ciddi çalışmalar ve düzenlemeler yapılmalıdır. Bugün İlahiyat Fakülteleri’nde görünürdeki program çeşitliliğine rağmen, öğrenciler aynı programa tabi tutulmakta, bunun ardından da mezunlardan lise öğretmenliğinden İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliğine, imamlıktan dini rehberlik ve psikolojik danışmanlığa kadar çok çeşitli mesleklerde yeterlilik beklenmektedir. Her biri farklı maharet bekleyen bu mesleklere hazırlıklı mezunlar yetiştirmenin yolu, temel zorunlu dersler ve mesleğe yönelik seçmeli derslerin sistem içi bütünlüğünün olduğu farklı programlar hazırlamaktan geçer. Bu programlarda öğrencinin seçtiği meslekte kendisine hiçbir katkısı olmamasına rağmen, öğretim üyesine meşguliyet üretmek amacıyla dersler konulmayacak; programda olması gereken dersler konulup bu derse öğretim üyesi aranacaktır. Uzman eksikliği olan alanlarda da bu eksiklik uzman öğretim elemanı yetiştirilerek giderilecektir. Böyle bir program çeşitliliğinde, öğrenci de en kolay geçebileceği dersleri seçip mezun olduktan sonra ne iş olsa yaparım demek yerine, mezuniyet sonrası için tercihini yapıp, bunun için gerekli dersleri alacaktır: İlahiyat mezununu istihdam eden kurumlar da sadece diplomayı değil, özel alan tercihini de dikkate alarak mezunu istihdam edecektir. Bu amaçla İlahiyat Fakültesi içerisinde yukarıda bahsettiğimiz İlahiyat, Din Kültürü, Yaygın Din Öğretimi ve Dünya Dinleri gibi bölümler işlevsiz

---

¹⁶ Örnek olarak bkz. Yavuz Ünal (ed.), *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi, Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları (Uluslararası Katılımlı Çalıştay) 19-25 Temmuz 2010*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2011.

ayrımolar olmaktan çıkartılıp, öğrenciyi belli bir mesleğe yönlendiren gerçek bölümlere dönüştürülmelidir.

Kaynakça

- Ahmet Ocağ, Nizamiye Medreseleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya: İÜSBE, 1983.
- Alan B. Cobban, *The Medieval Universities, Their Developments and Organisation*, London: Methuen & Co. Ltd, 1975.
- Bekir Karlığa, *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2004.
- Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul: İz Yayıncılık 1997.
- Dimitri Gutas, *Yunanca Düşünce Arapça Kültür*, çev., Lütfü Şimşek, İstanbul: Kitap Yayınları, 2003.
- Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, Çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1989.
- Gazâlî, *el-Munkız nine’d-Dalâl, Mecm atu Resâili’l-İmâm Gazâlî* içinde; Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1994.
- Gazâlî, *Filozofların Tutarsızlığı: Tehâfut el-Felâsife*, Edisyon ve Türkçe çev. Mahmut Kaya & Hüseyin Sarıoğlu, İstanbul: Klasik Yayınları, 2005.
- George Makdisi, *Ortaçağ’da Yüksek Öğretim: İslam Dünyası ve Hıristiyan Batı*, çev. A. H. Çavuşoğlu- H. T. Başoğlu, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004.
- Hamit Er, “Darülfünun İlahiyat Fakültesi ve Dergisi Hakkında Yeni Bir Değerlendirme”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 16, 2005.
- Hocazâde Bursevî, *Tehâfut –el-Felâsife*, Mısır: el-Matba’atü’l-İlâmiyye, 1302.
- Kâtip Çelebi, *Mizânü’l-Hakk fi İhtiyâri’l-Ehakk*, çev. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2007.
- Kenan Yakuboğlu, *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: MÜSBE, 1996.
- Muammer İskenderoğlu, *Bonaventura’da Din Felsefe İlişkisi*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2008.
- Muhammed Hamidullah, “İslami Araştırma Yapacak Modern Bir Fakülte Nasıl Olmalıdır?”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1, 1975.

Mustafa Demirci, *Beytül-Hikme: Kuruluşu, İşleyişi ve Etkileri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

Paul Morris ve diğerleri (ed.), *The Teaching and Study of Islam in Western Universities*, New York: Routledge, 2014.

Tahsin Özcan ve diğerleri, *Darülfünun İlahiyat Sempozyumu 18-19 Kasım 2009 Tebliğleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2010.

Yavuz Ünal (ed.), *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi, Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları (Uluslararası Katılımlı Çalıştay) 19-25 Temmuz 2010*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2011.